

bülten

tmmob
makina mühendisleri odası

Ekim 2018, Sayı 244 Ekidir

Sanayinin Sorunları ve
Analizleri (42)

**Kriz derinleşiyor,
önlemler yetersiz**

Kriz derinleşiyor, önlemler yetersiz

Mustafa SÖNMEZ*

ÖZET

Dünya ekonomisindeki görece canlanma eğilimlerine karşın, Türkiye ve birkaç çevre ülke, kendi iç koşullarından kaynaklanan bir krizi yaşıyorlar. Özellikle Arjantin ve Türkiye, dünyadaki genel toparlanma eğilimlerinin aksine, ayrı ayrı ağır bir kriz tüneline girmiş bulunuyorlar.

Türkiye ekonomisindeki krizin önümüzdeki aylarda daha belirginlik kazanması ve yüksek enflasyon, ekonomik daralmaya yüksek işsizliğin de eşlik etmesi bekleniyor. Bu durum, yani ekonomik küçülmeye rağmen enflasyonun gerilememesi, stagflasyon denilen yapışkan bir krize dönüşüyor ve baş edilmesi daha zor bir durumu beraberinde getiriyor.

8 Ekim'de açıklanan IMF Ekim 2018 raporunda Türkiye ile ilgili yer alan öngörülerin çoğu, AKP rejimince açıklanan Yeni Ekonomik Program(OVP) hedeflerinden ayrışıyor. IMF, Türkiye'nin krize girdiğini ifade ederken, 2019 için büyüme oranını yüzde 0,4'e kadar daraltıyor.

IMF'nin dolarla ifade edilmiş 2019 milli geliri 641 milyar dolara, kişi başı gelir de 7 bin 615 dolara kadar inmektedir. Oysa YEP, 2019 kişi başına gelirini 9 bin 647 dolar olarak öngörmektedir. Aradaki fark kişi başına 2 bin doların üzerindedir.

Özetle, kriz gerçeği ile yüzleşmekten ve teşhisi doğru yapmaktan uzak duran AKP rejiminin tahminleri, IMF'in tesbit ve teşhislerinden ciddi ölçüde ayrılmaktadır.

Türkiye ekonomisi yükselmiş döviz fiyatları ile, döviz yönelişin önünü kesmeyi de amaçlayan yükselen TL faizlerinin arasına sıkıştı. Her tür mal ve hizmet üreticisi firma açısından hem döviz fiyatları hem banka kredi faizleri büyük maliyet artışlarına yol açtı. Artan maliyetler fiyatlara yansıtılınca Üretici Fiyat Endeksi Eylül ayında yüzde 46 gibi ürkütücü boyutlara ulaştı. En yüksek fiyat artışı gerçekleştiren rafine petrol ürünleri alt dalında fiyatlar yüzde 131 arttı. Yine dünya metal fiyatlarındaki artıştan ve yine TL'deki hızlı değer kaybından etkilenen ana metal (yüzde 77,4) ve kimyasal ürünlerde (yüzde 66) çok sansasyonel, yüksek fiyat artışları gerçekleşmiştir. Üretiminde ithal girdi, ara malı oranının yıllar içinde yüzde 70-80'lere ulaştığı beyaz eşya, elektronik, otomotiv sektörlerinde, TL'deki değer kaybı ile birlikte ya da dövizin fiyatının sert atışı ile birlikte maliyet artışları da tırmanmış ve yıllık yüzde 54'e yaklaşmıştır.

Yüksek enflasyonla beraber sanayi üretimindeki daralma, hatta küçülmenin öncü göstergeleri ortaya çıkmaya başladı. Bunlardan en önemlisi İstanbul Sanayi Odası için üretilen Satınalma Yöneticileri Endeksleri (Purchasing Managers' Indices - PMI), önemli bir gerilemeye işaret etti. Öyle ki gerileme, 2009 krizindeki değere kadar geriledi.

Yüksek enflasyon, başta ücretliler olmak üzere emeği ile geçinen tüm kesimleri, uzun yıllardır yaşamadıkları bir reel gelir kaybına uğrattı. Yıl sonuna doğru yüzde 30-35 aralığında kesinleşmesi beklenen tüketici enflasyonuna karşılık asgari ücretin geçen yıl ancak yüzde 14 artırılmış olması, asgari ücretin alım gücünün önemli ölçüde aşındırıldığını ortaya koyuyor. Asgari ücretin gösterge özelliği dikkate alındığında, yapılacak yeni ayarlama enflasyon oranından ne kadar uzak kalırsa, genel ücret-maaş düzeyinin de o kadar gerileyeceği ve toplumda yeni bir görece yoksullaşma süreci yaşanacağı açıkça görülüyor. 19 milyon ücretliyi ilgilendiren bu durum ayrıca sayıları 10 milyonu bulan emeklileri de kapsıyor.

Yüksek enflasyonun yarattığı yoksullaşmaya ek olarak, krizi aşmak üzere kamu kaynaklarının firmalara can simidi olarak kullanılması ya da kamuda tasarruf adına kısıtlamalara gidilmesi, toplumun yararlandığı eğitim, sağlık, sosyal yardım hizmetlerinin de azalması demek. Bu da dolaylı bir yoksullaşmanın kapısının açılması anlamına geliyor. Bütün bunların üstüne yükselen işsizlik, artan işten çıkarmaların birçok hane halkını mutlak yoksulluğa sürükleyeceği, hele ki toplamda 325 milyar TL'ye ulaşan ihtiyaç ve kredi kartı borçlusu haneleri alabildiğine zorlayacağı bilinmektedir.

Bütün bu kriz yıkımına karşı, emek kesimlerinin dayanışması, krizin yükünün emek sınıflarına yıkılmaması için etkili mücadele araçları, etkili yollar bulması gerekiyor.

* İktisatçı-Yazar, Makina Mühendisleri Odası Danışmanı

GİRİŞ

Türkiye ekonomisi, artan bir hızla kriz tüneline yol alıyor. Hem tüketici hem sanayici yani üretici enflasyonu gerilemeden artıyor, hem de mal ve hizmet üretiminde hızlı bir durgunluk, ardından küçülme gözleniyor. Bunun önümüzdeki aylarda daha belirginlik kazanması ve yüksek enflasyon, ekonomik daralmaya yüksek işsizliğin de eşlik etmesi bekleniyor. Bu durum, yani ekonomik küçülmeye rağmen enflasyonun gerilememesi, stagflasyon denilen yapışkan bir krize dönüşüyor, baş edilmesi daha zor bir durumu beraberinde getiriyor.

Dünya ekonomisindeki görece canlanma eğilimlerine karşın, Türkiye ve birkaç çevre ülke, kendi iç koşullarından kaynaklanan bir krizi yaşıyorlar. Özellikle Arjantin ve Türkiye, dünyadaki genel toparlanma eğilimlerinin aksine, ayrışarak ağır bir kriz tüneline girmiş bulunuyorlar.

IMF'in Ekim 2018 Dünya Görünüm Raporu'na göre, dünya ekonomisi 2018'de yüzde 3,7 büyüyecek ve bu tempo 2019'da da sürecek. Merkez ülkelerde 2019'da yüzde 2,1 oranında büyüme beklenirken ABD'deki büyümenin yüzde 2,5'i bulması tahmin ediliyor.

IMF, yükselen-çevre ülkelerde 2019'da yüzde 4,7 büyüme öngörürken Asya çevre ülkelerindeki büyümenin yüzde 6,3'e kadar çıkabileceğini belirtiyor.

IMF'ye göre, yükselen-çevre ülkelerden Brezilya'da büyüme yüzde 2,4'e çıkarken G.Afrika'da yüzde 1,4'e inmesi tahmin ediliyor.

IMF, Türkiye ile Arjantin'i, krizi yaşayan ya da krize giriş yapan ülkeler olarak tanımlıyor. Arjantin'in 2019'da da yüzde 1,6 oranında daha küçülmesi beklenirken Türkiye'nin 2018 büyüme oranını yüzde 3,5'ta kalacağı, 2019'da ise yüzde 0,4 büyümeye ineceği tahmin ediliyor. Bu da Türkiye'nin 2018'in son çeyreği ile 2019'un en az ilk yarısında küçülme yaşaması, yani en az 3 çeyreği krizde geçireceği tahminini içeriyor.

Tablo 1. IMF'e Göre, 2018 ve 2019 Büyüme Tahminleri

	2017	2018 (T)	2019 (T)
Dünya	3.7	3.7	3.7
Merkez Ülkeler	2.3	2.4	2.1
ABD	2.2	2.9	2.5
Avro Alanı	2.4	2.0	1.9
Japonya	1.7	1.1	0.9
Diğer Merkez	2.6	2.4	2.2
Yükselen-Çevre ülkeler	4.7	4.7	4.7
Çevre-Asya	6.5	6.5	6.3
Çevre-Avrupa	6.0	3.8	2.0
Enonezya	5.1	5.1	5.1
Çin	6.9	6.6	6.2
Hindistan	6.7	7.3	7.4
Polonya	4.6	4.4	3.5
Brezilya	1.0	1.4	2.4
Rusya	1.5	1.7	1.8
G. Afrika	1.3	0.8	1.4
Türkiye	7.4	3.5	0.4
Arjantin	2.9	-2.6	-1.6

Kaynak: IMF, Dünya Ekonomik Görünümü Ekim 2018

Dünya ekonomisinden ayrışarak krizdeki ülkeler kümesine girenlerden Arjantin, IMF ile yaptığı stand-by anlaşması ile krizden çıkarken Türkiye'de AKP rejimi, hem krizle yüzleşmekten kaçıyor hem de özellikle 31 Mart 2019 yerel seçimlerini dikkate alarak bir IMF çağrısı yapmaktan şimdilik uzak duruyor.

Ne var ki, bu kaçış, krizin toplumsal maliyetlerini her geçen gün daha da büyütüyor. Türkiye ekonomisi yüksek döviz fiyatları ve yüksek TL faizleri arasına sıkışırken, artan dövizin kamçılacağı maliyet enflasyonu, birçok dengeyi birden bozuyor ve Türkiye ekonomisindeki belirsizlikleri artırıyor. Özellikle dış kaynak girişine artan ölçüde bağımlı hale getirilmiş bulunan Türkiye ekonomisinde, artan belirsizlikler, dış kaynak girişini caydırarak krizin ömrünü de belirsizleştiriyor.

YEP(OVP) HEDEFLERİ VE IMF TAHMİNLERİ

Türkiye'nin yasalar gereği Mayıs ayı sonuna kadar hazırlanması gereken ve temel ekonomik politikaları, yol haritasını, büyüklükleri kapsayan Orta Vadeli Programı (OVP) ancak Eylül sonlarına doğru açıklanabildi, OVP'nin lansmanı da yeni bir isim ile "Yeni Ekonomik Program" (YEP) olarak yapıldı.

YEP'ten umulan ne zamandır özellikle yabancı para piyasalarını iştahlandırarak bir "hikâye" başarısı göstermesiydi. Başta Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın damadı olan Hazine ve Maliye Bakanı Berat Albayrak olmak üzere rejim yetkilileri ekonomide yaşanan kasvetli havanın OVP'nin açıklanmasıyla dağılacağını vurguluyorlardı. 3 Ağustos'ta NTV yayınında "Eylül ayında program açıklandığında bugüne kadarki OVP'lerin hiçbirine benzemeyen bir dönüşümü görece herkes" diyen Bakan Albayrak "yeni hikâye" ile ilgili beklentileri de yükseltiyordu.

Genelde Başkent Ankara'da açıklanan OVP bu kez İstanbul'da, yani paranın başkentinde açıklanırken hedef kitlesi de daha çok iç ve dış yatırımcıydı.

YEP'in özellikle içinden geçilmekte olan darboğazla ilgili teşhisleri merakla bekleniyordu. Cumhurbaşkanı Erdoğan yaşanan darboğazın kriz olarak nitelenmesine oldukça karşı. YEP'te ise sorunlar daha çok "dışsal faktörler" ile açıklanıyor ve "Mevcut Siyasi ve Ekonomik Durum" başlığı altında şöyle deniliyor: "Gezi olayları ile başlayan, 17-25 Aralık 2013 yargı darbesi ve 15 Temmuz 2016 menfur darbe girişimleri ile devam eden dönemde gerçekleştirilen dört seçim ve bir referandum ile ülkenin siyasal istikrarı güçlendirilmiş, demokrasinin sağlıklı işleyişi güvence altına alınmıştır. Ancak bu sürecin ülke ekonomisine olumsuz etkileri olmuştur."

YEP'e göre Suriye riski, Fed faiz artışı, özellikle de "ABD yönetiminin Türkiye ekonomisini ve Türk Lirası'nı doğrudan hedef alması" sermaye akışla-

rını yavaşlattı, risk primini yükseltti, bu da faiz ve döviz hızla tırmandırdı.

AKP rejimini yakından analiz edenler için bu teşhisler şaşırtıcı değil. Kendisinde hiçbir hata ve eksik görmemek AKP'nin temel niteliği sayılır. Bundan dolayı da hiçbir AKP'li bakan ya da üst düzey bürokratin istifası bugüne kadar söz konusu olmamıştır. Olan bütün negatif şeyler, "dışsal"dır, saldırdır ve AKP olanların sadece mağdurudur.

Teşhis böyle olunca önümüzdeki yıllara ilişkin onanım ve hedeflerde de tutarlılık ve gerçekçilik payı azalıyor.

Nitekim konulan hedeflere bakıldığında gerçekçi tek hedef görülüyor, o da 2018 enflasyonunun yüzde 21'e yakın gerçekleşeceği öngörüsü. İzleyen yıllarda ise enflasyonda hızlı bir gerileme bekleniyor. Büyüme beklentisi 2018 için yüzde 3,8 iken, 2019'da görece gerilese de yüzde 2,3'ten aşağı olmayacak ve takip eden yıllarda önce yüzde 3,5'e, sonra yüzde 5'e çıkacak.

YEP nasıl gerçekleştirileceği bilinmeden dolar kurunu da örtülü bir şekilde 2018 ortalaması olarak 4,90 TL varsaydı. YEP açıklamasının yapıldığı saatlerde dolar fiyatı 6 TL'nin üstünde seyrediyordu. Ancak YEP'e göre 2019'da ortalama dolar kuru 5,60 TL, 2020'de ise 6 TL olarak gerçekleşecek.

Bakan Albayrak'ın açıkladığı hedefler, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı'nın (OECD) aynı gün açıkladığı Dünya Raporu'nda Türkiye'ye ait tahminlerle de uyuşmadı. OECD 2018 ve 2019 için büyüme tahminlerini aşağı çekerken Türkiye için tahminlerde de keskin düşüşlere gitti. OECD Türkiye için 2018 yılı büyüme tahminini yüzde 5,1'den yüzde 3,2'ye, 2019 yılı için ise yüzde 4,9'dan yüzde 0,5'e çekti. Kuruluş raporunda, Türkiye'nin isminin sık sık krizde ve IMF gözetiminde olan Arjantin ile anılması ayrıca dikkat çekti.

YEP hedeflerine IMF'nin tepkisi ayrıca merak edilirken IMF, Ekim 2018 raporunda, YEP'in hedeflerinden bir hayli ayrışan bir tablo sergiledi.

Tablo 2. OVP ve IMF Tahminleri: 2018-2020 (%)

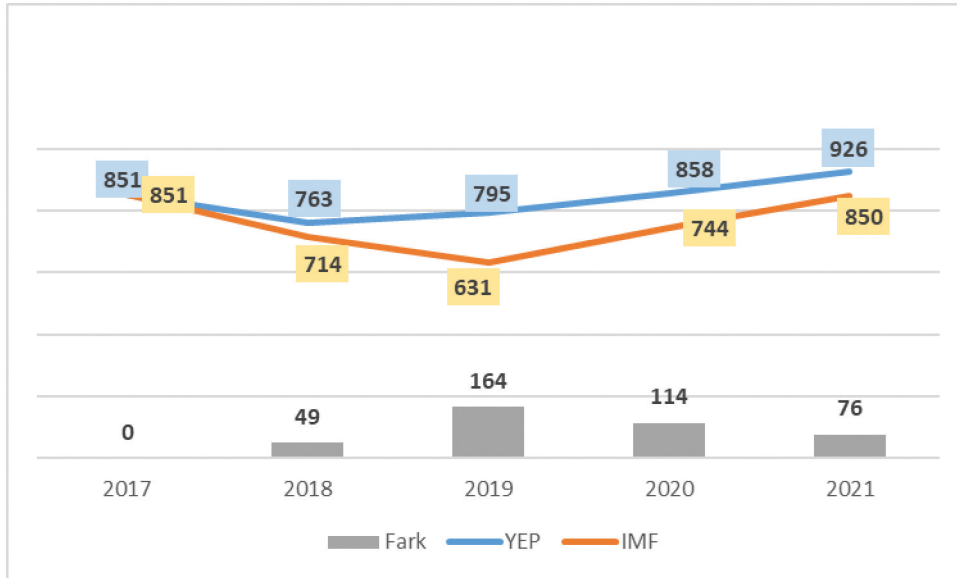
		2018	2019	2020
	YEP(OVP)	3,8	2,3	3,5
Büyüme	IMF	3,5	0,4	2,6
-	YEP(OVP)	20,8	15,9	9,8
Tük.Enfls.	IMF	20	15,5	13
-	YEP(OVP)	-4,7	-3,3	-2,7
Cari Açık/GSYH	IMF	-5,7	-1,4	-2,4
	YEP(OVP)	11,3	12,1	11,9
İşsizlik Oranı	IMF	10,9	11	12,3

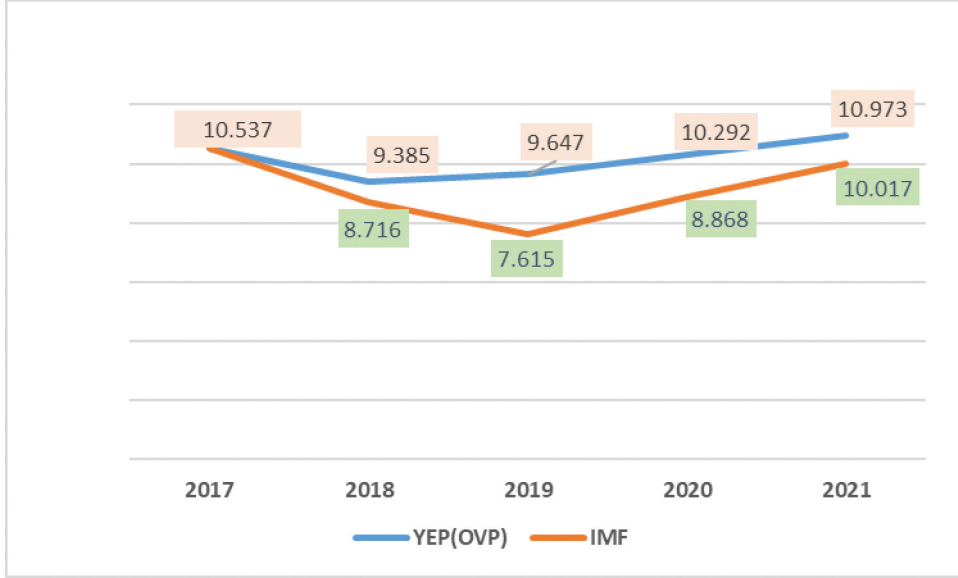
Kaynak: Hazine M ve IMF veri tabanı

IMF, özünde YEP'te içerilmiş olan kemer sıkıcı politikalara ters bir görüş belirtmemekle beraber, "kriz" in adını net olarak koymaktadır. IMF'nin Ekim 2018 raporunda Türkiye'de sert döviz kuru hareketleri yaşanırken enflasyon beklentilerini kırmak için para politikalarını sıkıştırılması gerektiği ifade ediliyor. Banka ve şirket bilançolarındaki bozulmanın altı çizilerek banka denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi ve kriz yönetimi çerçevesinde geliştirilmesi öneriliyor. Bu ifadeyle

Türkiye'nin bir ekonomik kriz yaşadığını IMF de telaffuz etmiş oluyor. IMF, Türkiye'nin 2019 büyümesinin yüzde 0,4'le sınırlı kalacağını öngörüyor. Bu tahmin, 2018'in son çeyreği ile 2019'un üçüncü çeyreği arasında ekonominin yüzde 1 ile 2 aralığında küçüleceği demek, aynı zamanda.

IMF Ekim raporu, 2017'de 851 milyar dolar olarak gerçekleşen Türkiye milli gelirinin 2018'de, hızlı TL kaybıyla ve yaşanması muhtemel düşük büyüme sonucu 714 milyar dolara ineceğini tahmin etmektedir. Aynı miktar, YEP'te 763 milyar dolardır ve 49 milyar dolarlık fark vardır. Ama esas farklılaşma, 2019 içindir. 2019'da YEP, yüzde 2,3 büyüme umarken IMF, yılın tamamında büyümenin yüzde 0,4'te kalacağını tahmin etmektedir. Bu, bazı çeyreklerde küçülme yaşanacağı, dolayısıyla krizin birkaç çeyrek süreceği anlamına gelmektedir. Bu nedenle de IMF'nin dolarla ifade edilmiş 2019 milli geliri 641 milyar dolara, kişi başı gelir de 7 bin 615 dolara kadar inmektedir. Oysa YEP, 2019 kişi başına gelirini 9 bin 647 dolar olarak öngörmektedir. Aradaki fark kişi başına 2 bin doların üzerindedir.

Grafik 1. IMF'nin GSYH Tahminleri, YEP (OVP) Hedeflerinin Çok Altında (Milyar \$)

Grafik 2. YEP (OVP)'ye ve IMF'ye Göre Kişi Başına Gelir Tahminleri (USD)

Kaynak: YEP ve IMF veri tabanı

Özetle, kriz gerçeği ile yüzleşmekten ve teşhisi doğru yapmaktan uzak duran AKP rejiminin tahminleri, IMF'nin tesbit ve teşhislerinden ciddi ölçüde ayrılmaktadır. IMF verilerini daha çok dikkate alan uluslararası fon piyasaları, Türkiye'nin önemli bir kriz tüneline girdiğini IMF'den de teyit etmektedirler. Ayrıca Fitch, S&P, Moody's gibi uluslararası derecelendirme kuruluşlarının Türkiye ile ilgili raporları da IMF teşhisleri ve öngörülleri ile çakışmakta, bu durumda AKP, krizle yüzleşmekten kaçınarak daha çok güven kaybetmekte ve muhtaç olduğu yabancı dış kaynakları çekememektedir.

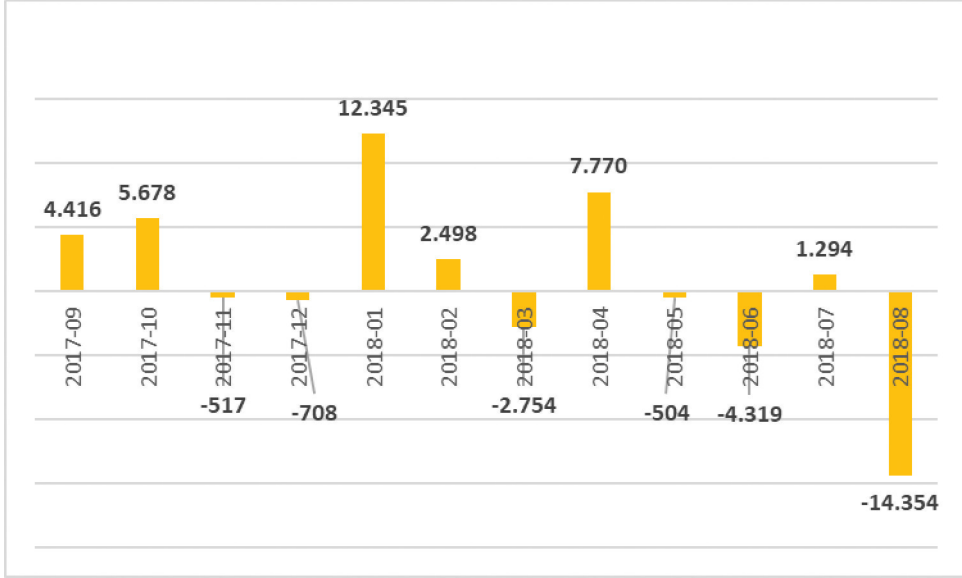
YÜKSEK DÖVİZ-YÜKSEK FAİZ MENGENESİ

AKP rejiminin yanlış ekonomi politikaları, yönelişleriyle beraber, Türkiye'ye dış sermaye girişleri de hızla azaldı ve Ağustos ayında, sermaye çıkışı tavan yaptı. Mayıs ve Haziran aylarında yaklaşık 5 milyar dolara ulaşan dış sermaye çıkışı,

Temmuz'daki görece bir düzelmeyen ardından Ağustos'ta rekor boyutta çıkış gösterdi. Ağustos'ta yaşanan 14,3 milyar dolarlık çıkışta özellikle mevduat biçiminde giriş yapmış dış kaynağın sert bir çıkış yaptığı ödemeler dengesinden anlaşılabilir. Bu sert çıkışın da etkisiyle bu ay içinde dolar/TL 7 TL'nin üstünde seyrettiği zamanlar da oldu.

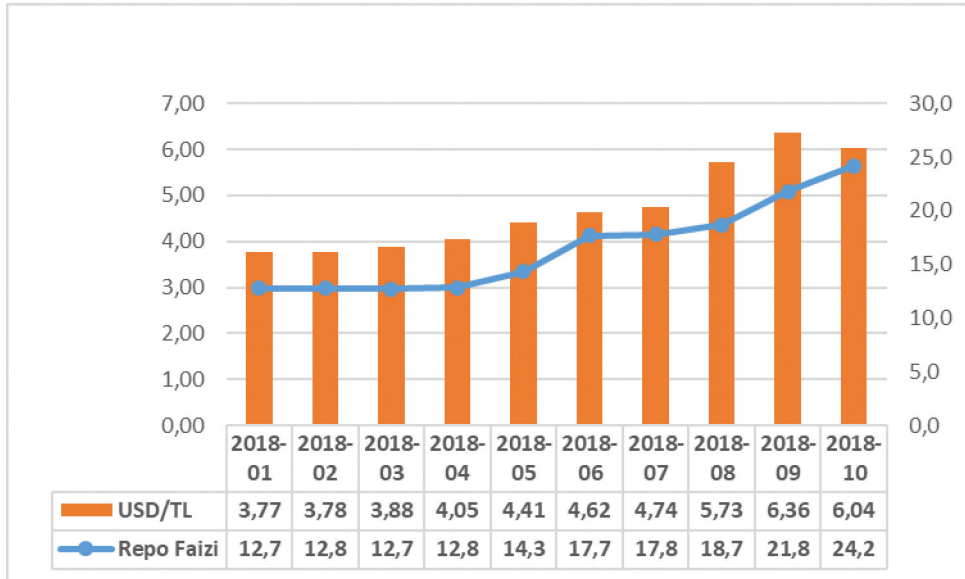
Dış finans kaynaklarının Türkiye'ye güvenlerinin azalmasının yanında, içerideki ekonomik aktörlerin kendilerini hem yükselen enflasyona hem de ABD ile yaşanan gerilimin arkasından gelebilecek olumsuzluklara karşı savunmak üzere, TL'den uzaklaşarak dövizde yönelmeleri sonucu, döviz fiyatları Ağustos ayında tavan yaptı. Eylül ayında, TL faizlerinin artırılması operasyonuna rağmen dövizde önemli gerilemeler görülmedi. Bu durum Ekim ayının ilk yarısında da ABD ile gerilimlerin yumuşamasına rağmen pek azalmadı.

Böylece Türkiye ekonomisi yükselmiş döviz fiyatları ile, dövizde yönelişin önünü kesmeyi de amaç-

Grafik 3. Dış Sermaye Trafiği: Artan Çıkışlar (Milyon \$)

Kaynak: TCMB

Grafik 4. TL Repo Faizi ve USD/TL 2018 (Aylık Ort.)

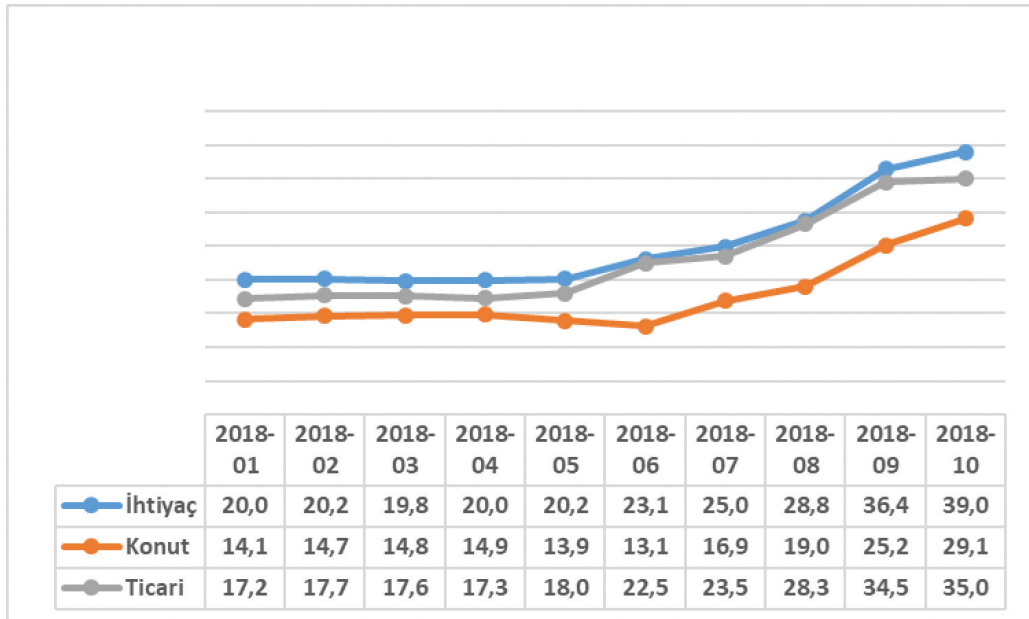
Kaynak: TCMB veri tabanı

layan yükselen TL faizlerinin arasına sıkıştı.

Aylık ortalamalar üstünden gidilirse, Nisan ayında 4 TL dolayında olan dolar fiyatı, erken seçim ortamına girişin de etkisiyle 4,4-4,6 TL bandında Haziran'ı geride bıraktı. Ama asıl sıçrama Ağustos'ta yaşandı ve ABD ile yaşanan gerilimlerin de etkisiyle dolar fiyatı aylık ortalaması 5,7 TL'ye kadar çıktı. Bu yükseliş, Eylül'de sürerken Merkez Bankası'nın TL faizlerini artırma konusundaki tereddütleri, daha doğrusu Saray'dan onay alamaması, dolar fiyatını bazı günler 7 TL'nin de üstüne çıkardı. Ancak 14 Eylül'de TL faizlerini 625 baz puan artırabilen Merkez Bankası, böylece gösterge faizini yüzde 24'e taşıyabilirdi. Ancak, TL faizini cazip kılma iddiasındaki bu operasyona rağmen, dövizden uzaklaşıp TL'ye yönelmede fazla bir adım atılamadı. Dolar fiyatı 6 TL'nin çevresinde dalgalandı. Ekim ayı ilk yarısında da ortalama

6 TL'nin altına düşmedi. Önemli bir gerilim ögesi olarak takdim edilen ABD'li rahip Brunson'un salıverilmesi bile dolar fiyatında beklenen sert düşüşleri getirmedi. Çünkü, döviz açığı olan firmaların en küçük düşüşleri fırsat bilip döviz satın aldıkları, bu talebin de beraberinde döviz fiyatlarını yeniden yükselttikleri biliniyor.

Yükseltilen TL faizleri ve yüksek seyreden döviz fiyatları, firmaların kararlarını olumsuz etkiledi. Dövizdeki yüksek seyir, ithalatın azalmasına yol açarken ciddi üretim düşüşleri, yatırım niyetlerinin askıya alınması, dolayısıyla milli gelirden üçüncü çeyrekte başlayan bir daralmayı da beraberinde getirdi. Bankalar, kredilerini geri toplamada zorluklar yaşarken sermaye eksiklerini takviye etmek için TL mevduatlarına yüzde 30'lara varan yıllık faizler verirken kredi faizleri yüzde 35'lerin üzerine çıktı.

Grafik 5. Banka Kredilerinde Faiz Artışları: 2018, Aylık (%)

Kaynak: TCMB ve T.Bankalar Birliği veri tabanı

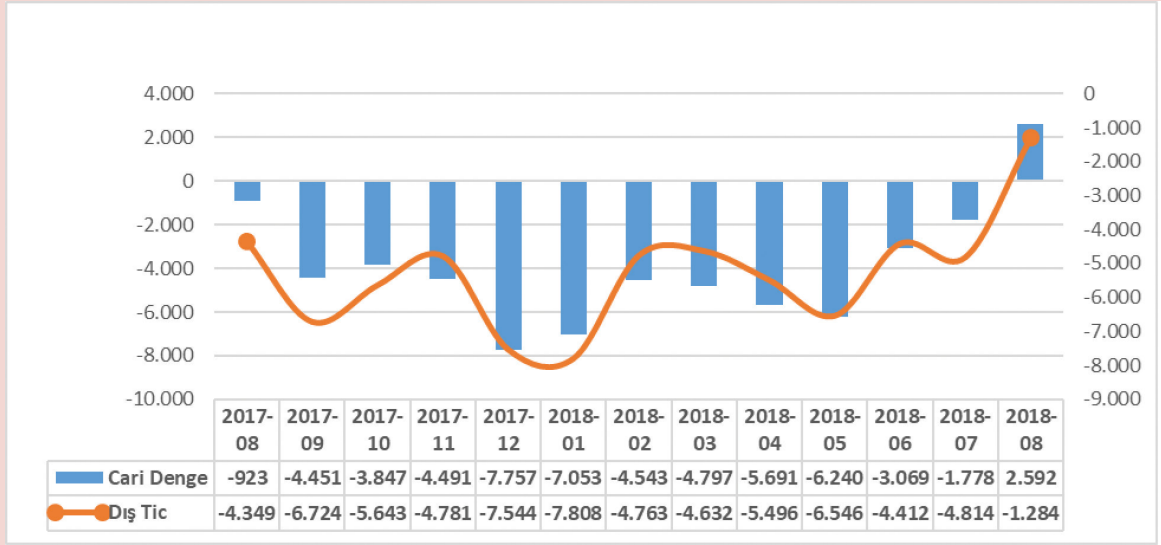
EKONOMİ KÜÇÜLÜRKEN CARİ AÇIK DA "BİTTİ"

Cari işlemler dengesinde Ağustos ayında Cumhuriyet tarihinin cari fazla rekoru kırdı. Cari denge Ağustos ayında 2 milyar 592 milyon dolar fazla verdi.

Ağustos'taki bu fazla sayesinde ilk 7 ayda 33,2 milyar dolar olan açık, Ağustos sonunda 30,6 milyar dolara indi. Yine Temmuz sonu itibarıyla 54,6 milyar dolar yıllık açık, Ağustos sonunda 51,1 milyar dolara geriledi. Bu sonuçlar olumlu gibi görünse de, başka bir olumsuzluğun tezahürü. Ekonomi küçülme sürecine girdiği için cari açık da bitmiş görünüyor.

Ağustos'ta yaşanan en büyük travma döviz fiyatlarındaki şoke edici artışı. Temmuz ortalamasında 4.75 olan dolar kuru, Ağustos ortalamasında 5,73'e çıktı. Dolarla 1 ayda yüzde 21 artış yaşandı. Bu artış, bekleneceği üzere, ithalatın hızla gerilemesi sonucunu doğurdu. Ağustos ithalatı 2017 ithalatının yüzde 23 altında kaldı. İthalattaki azalmada kur artışının yanı sıra bunun yol açtığı ekonomide küçülme büyük rol oynadı.

Ağustos ayında döviz fiyatları arttı ama bu, ihracatı kamçılamadı, ihracatta artış sağlanamadı. Ödemeler dengesindeki dış ticaret açığı geçen yılın Ağustos ayındaki 4,3 milyar dolara göre yüzde 70 azaldı ve yaklaşık 1,3 milyar dolara geriledi. Yani ödemeler dengesi kapsamındaki dış ticaret açığı geçen yılın 3 milyar dolar altında kaldı.

Grafik 6. Cari Denge ve Ağustos'ta "Fazla", Milyon \$, Aylık

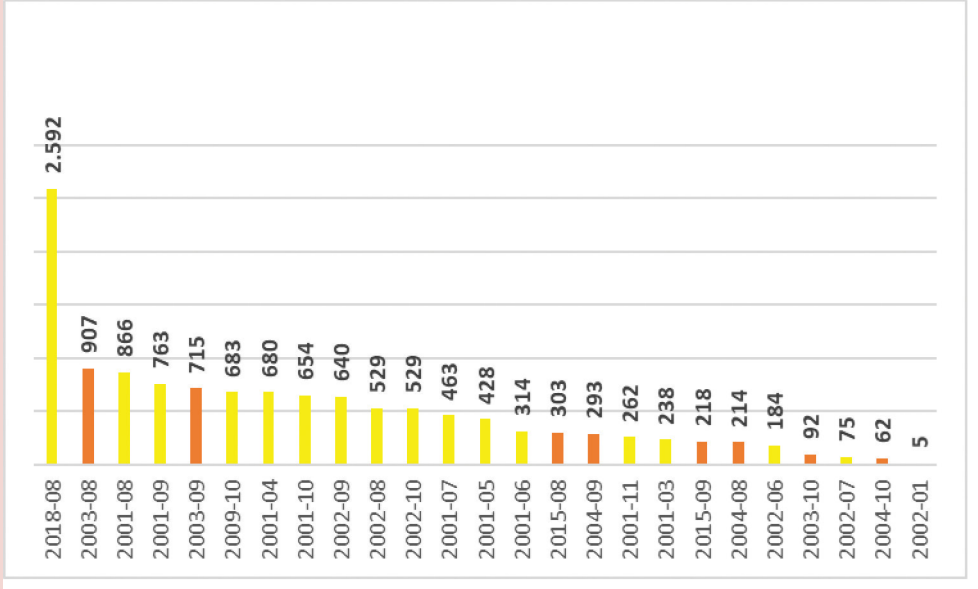
Kaynak: TCMB

Ağustos ortalaması 5,73 olan dolar, Eylül ortalamasında 6,37'ye çıktı. Yüzde 11 artış yaşadı. Eylül'deki 6,37 dolar fiyatı, ay ortalaması bazında rekor bir düzeye işaret ediyor.

Dolayısıyla Eylül'de de ithalatın düşük seyretmiş olma ihtimali var. Geçen yılın Eylül'ünde ithalat yaklaşık 20 milyar, ihracat 12 milyardı. Bu yıl geçen yılki gibi 8 milyar dolarlık bir açık verilmesi söz konusu değil. Ancak Ağustos'taki kadar düşük sayılabilecek bir açık da pek beklenmiyor.

Eylül ile birlikte turizm geliri de azalmaya başlayacak, mevsimsel bir durum bu.

Bütün bu etkenleri bir araya getirince Eylül sonunda, Ağustos ayındakinden daha düşük bir cari fazla ya da küçük bir cari açık görmek olası.

Grafik 7. Cari Fazla Verilen Aylar, Çoğunlukla Kriz Ayları (Milyon \$)

Kaynak: TCMB veri tabanı

Bu arada, cari açık yerine, cari fazla verilen ayların, büyük ölçüde, kriz yıllarına ait aylar olması dikkat çekerken, en yüksek cari fazlanın 2018 Ağustos ayında verildiği de hatırlatılmalı. 2001 ve 2002 kriz yıllarında da ekonomi cari açık yerine, düşük ithalatın etkisi ile cari fazla göstermişti. Diğer aylarda ise görece yüksek seyreden ihracat, turizm geliri artışına karşılık, ithalatın düşük seyri ile cari fazla verildi.

YÜKSEK MALİYETLER, YÜKSEK SANAYİCİ FİYATLARI (ÜFE)

Her tür mal ve hizmet üreticisi firma açısından hem döviz fiyatları hem banka kredi faizleri büyük maliyet artışlarına yol açtı. Artan maliyetler fiyat-

lara yansıtılınca Üretici Fiyat Endeksi Eylül ayında yıllık yüzde 46 gibi ürkütücü boyutlara ulaştı. 2017 yılı Eylül ayında sadece yüzde 0,24 artan üretici fiyatları, 2018 Eylül ayında yüzde 11'e yakın artış gösterdi ve 9 ayda fiyat artışı yüzde 39'a yaklaştı.

Tablo 3. Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi Değişim Oranları, Eylül 2018 [2003=100]

	Eylül 2018	Eylül 2017
Bir önceki aya göre değişim oranı	10,88	0,24
Bir önceki yılın Aralık ayına göre değişim	38,96	9,78
Bir önceki yılın aynı ayına göre değişim	46,15	16,28
On iki aylık ortalamalara göre değişim	21,36	13,26

Kaynak: TÜİK

Daha çok da döviz fiyatlarındaki sert artışlar sonucu, hızlanan sanayici-üretici fiyatlarının böylece 12 aylık artışı yüzde 46'nın üzerine çıktı. 2017'nin Eylül ayında 12 aylık artışın yüzde 16,3 olduğu anımsandığında, 2018'de çok sert üretici fiyat artışları yaşandığı söylenebilir. Bu artışlarda dünya enerji fiyatlarının yanında bazı dünya emtia fiyatlarında yükselişin de etkisi olduğunu eklemek gerekir.

Döviz fiyatı ile ÜFE arasındaki ilişki, yıllara göre bir analizde net olarak görünmektedir. Dövizin ucuz ve dış finansmanın kolay olduğu 2003-2008 döneminde dolar/TL'de artış yerine yer yer ucuzlama yaşanırken, ithalata dayalı sanayinin fiyat artışları da çok düşük seyrediyor, yıllık yüzde 8-9'u aşmayan ÜFE artışları görülüyordu.

Doların değer kazandığı, dış finansmanın pahalı olduğu 2014 sonrasında dolar/TL'deki tırmanış, ithalatın maliyetine, dolayısıyla ithalata dayalı sanayinin ürün fiyatlarına da doğrudan yansdı.

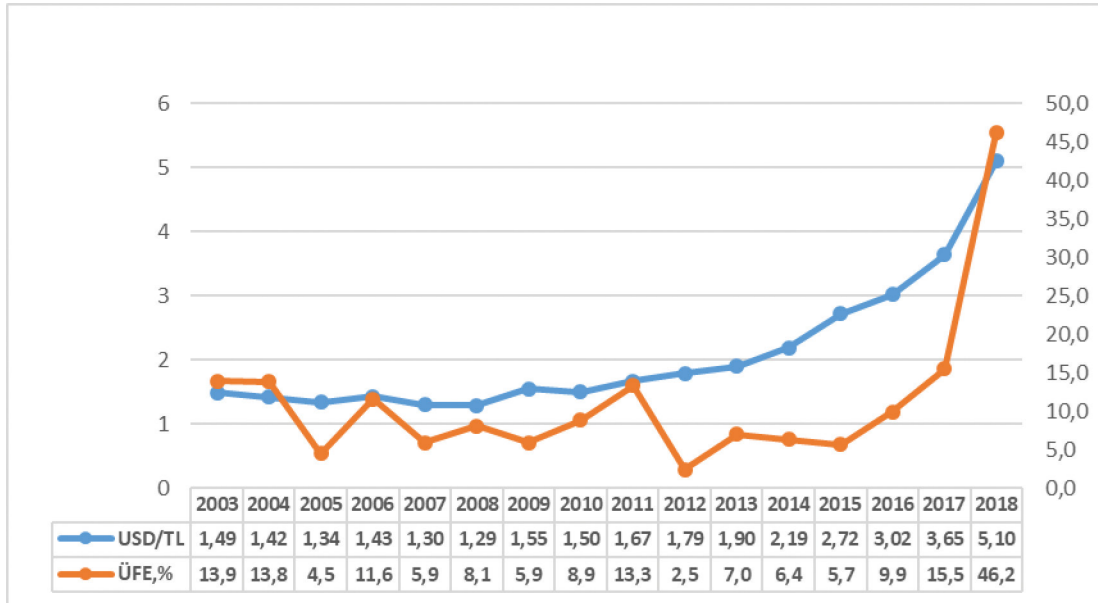
Hem dünya ham petrol ve öteki emtia fiyatlarındaki artış eğilimi, hem de döviz fiyatlarında iniş

eğiliminin pek gözlenmemesi, üretici fiyatlarının önümüzdeki aylarda artma eğilimi içinde olabileceği ve 2018 sonu ÜFE'nin yüzde 50-60 arasında gerçekleşeceği öne sürülebilir.

Ağırlıklı ithalata bağımlı olan, bazıları doğrudan ithal edilerek piyasaya verilen sanayi ürünlerinde fiyat artışlarının doğrudan döviz fiyatlarındaki sert artıştan kaynaklandığı çok açıktır. Sanayici fiyatlarındaki artışlar ana sanayi grupları optiğinden analiz edildiğinde, hem Eylül hem de yıllık bazda en yüksek fiyat artışının enerji ürünlerinde olduğu görülmektedir. Enerji ürünlerinin fiyatları Eylül'de yüzde 25,5 oranında artarken 12 aylık, ya da yıllık artış yüzde 78'i geçmiştir.

Yine, ağırlıklı ithalatla sağlanan girdilerle dönen ara malı ve sermaye malı sektörlerinde fiyatlarındaki yıllık artışların sırasıyla yüzde 52 ve yüzde 46'ya yaklaştığı gözlenmektedir.

Ara mallar grubu fiyat artışında demir-çelik, plastik, tekstil, temel kimyasallar ve kâğıt ürünleri; sermaye mallarındaki fiyat artışında ise motorlu kara taşıtları ve aksesuarları ile metal yapı ürün-

Grafik 8. Dolar/TL ve Sanayici (Üretici) Fiyatları: 2003-2018

Kaynak: Hazine veri tabanı, 2018 dolar/TL, yıllık ort. tahminidir. 2018 ÜFE ise Eylül-Eylül olmak üzere 12 aylıktır.

Grafik 9. Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi, Bir Önceki Yılın Aynı Ayına Göre Değişim Oranı, Eylül 2018 [2003=100]

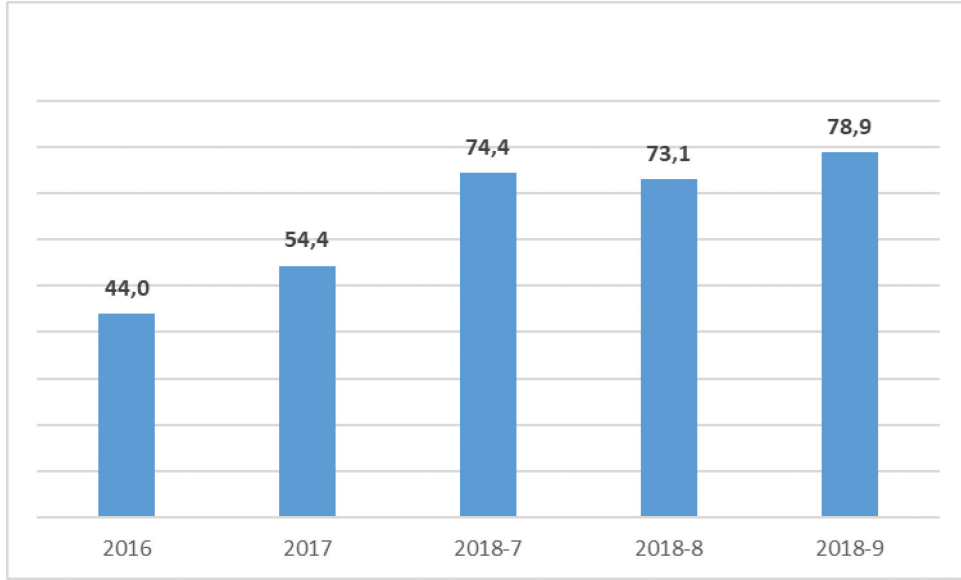
leri öne çıkmıştır. Fiyatlar, dayanıklı tüketim mallarında mobilya ve ev aletleri, dayanıksız tüketim mallarında ise gıda ve tekstil ürünleri öncülüğünde yükselmiştir.

Sanayinin omurgasını oluşturan imalat sanayisi ve alt dallarındaki yıllık fiyat artışları analiz edildiğinde, imalat sanayisinde ortalama artışların

yüzde 44,8 olmasına karşın, en yüksek fiyat artışı gerçekleştiren rafine petrol ürünleri alt dalında fiyatların yüzde 131 arttığı dikkat çekmektedir. Bu daldaki yıllık artış 2017'deyüzde 42'ye yakındı. Dünya petrol fiyatlarındaki artışın yanı sıra TL'deki hızlı değer kaybı, rafine petrol ürünlerinin fiyatlarını hızla artırmıştır.

Tablo 4. Üretici Fiyat Endeksi Ana Sanayi Grupları ve Değişim Oranları, Eylül 2018 [2003=100]

Ana sanayi grupları	Endeks	Aylık değişim (%)	Bir önceki yılın Aralık ayına göre değişim (%)	Bir önceki yılın aynı ayına göre değişim (%)	On iki aylık ortalamalara göre değişim (%)
Yurt içi ÜFE	439,78	10,88	38,96	46,15	21,36
Ara malı	485,02	10,26	41,75	51,96	26,48
Dayanıklı tüketim malı	303,73	7,61	26,97	31,37	17,21
Dayanıksız tüketim malı	339,65	7,08	26,37	27,63	11,50
Enerji	618,82	25,55	67,27	78,29	25,54
Sermaye malı	380,36	8,42	37,19	45,78	23,42

Grafik 10. Dünya Ham Petrol Fiyatları, Brent \$/Varil

Tablo 5. Dünya Ortalama Mal Fiyatları

Mal	Birimi	2016	2017	2018-7	2018-8	2018-9
Kömür, Avusturalya	\$/mt	66,1	88,5	119,6	117,3	114,2
Ham Petrol, Brent	\$/bbl	44,0	54,4	74,4	73,1	78,9
Buğday, ABD	\$/mt	166,6	174,2	218,3	236,6	212,4
Pamuk A Endeksi	cent/kg	163,6	184,3	212,0	208,4	199,2
Gübre, Doğu Avrupa	\$/mt	194,1	213,9	252,5	260,0	267,5
Alüminyum	\$/mt	1.604,2	1.967,7	2.082,2	2.051,5	2.026,5
Bakır	\$/mt	4.867,9	6.169,9	6.250,8	6.051,1	6.050,8
Demir Cevheri, Çin (spot)	cent/dmtu	58,4	71,8	64,6	67,2	68,4

Kaynak: Commodity Price Data (Pinksheet), Dünya Bankası

Yine dünya metal fiyatlarındaki artıştan ve yine TL'deki hızlı değer kaybından etkilenen ana metal (yüzde 77,4) ve kimyasal ürünlerde (yüzde 66) çok sansasyonel, yüksek fiyat artışları gerçekleşmiştir.

Aynı şekilde üretiminde ithal girdi, ara malı oranının yıllar içinde yüzde 70-80'lere ulaştığı beyaz

eşya, elektronik, otomotiv sektörlerinde, TL'deki değer kaybı ile birlikte ya da dövizin fiyatının sert atışı ile birlikte maliyet artışları da tırmanmış ve yıllık yüzde 54'e yaklaşmıştır.

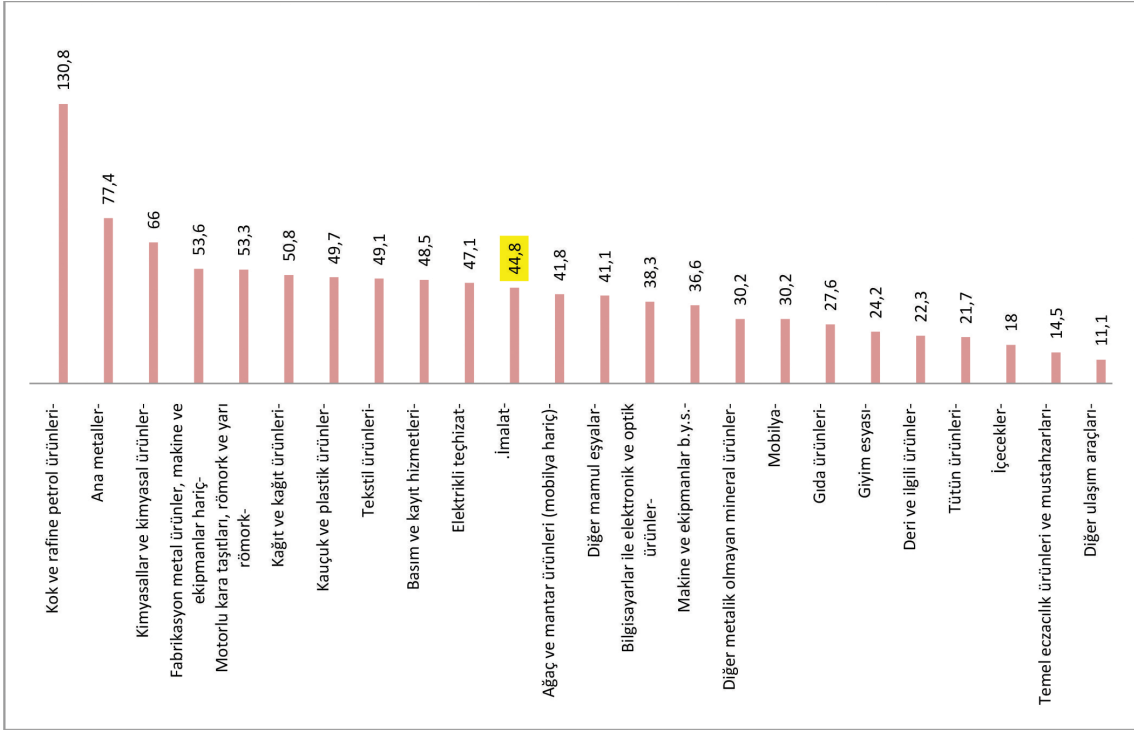
Aynı şey kağıt, kağıt ürünleri, kauçuk ve plastikte de yaşanmış, yıllık yüzde 50'ye yaklaşan fiyat artışları bu sektörlerde gözlenmiştir. Tekstil ürün-

Tablo 6. İmalat Sanayisi Alt Dallarında Yıllık Fiyat Artışları

	2017	2018
Kok ve rafine petrol ürünleri-	41,8	130,8
Ana metaller-	48,4	77,4
Kimyasallar ve kimyasal ürünler-	21,7	66
Fabrikasyon metal ürünler, makine ve ekipmanlar hariç-	19,1	53,6
Motorlu kara taşıtları, römork ve yarı römork	16,2	53,3
Kağıt ve kağıt ürünleri	26,7	50,8
Kauçuk ve plastik ürünler-	16,3	49,7
Tekstil ürünleri-	19,8	49,1
Basım ve kayıt hizmetleri	9	48,5
Elektrikli teçhizat	19,4	47,1
İmalat	18	44,8
Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç)	9,4	41,8
Diğer mamul eşyalar	12,2	41,1
Bilgisayarlar ile elektronik ve optik ürünler	18	38,3
Makine ve ekipmanlar b.y.s.	15,7	36,6
Diğer metalik olmayan mineral ürünler	8,8	30,2
Mobilya	14,8	30,2
Gıda ürünleri	7,5	27,6
Giyim esyası	7,8	24,2
Deri ve ilgili ürünler	11,7	22,3
Tütün ürünleri	6,7	21,7
İçecekler	9,4	18
Temel eczacılık ürünleri ve mustahzarları	11,9	14,5
Diğer ulaşım araçları	21,2	11,1

leri, basım ve kayıt, elektrikli teçhizat sanayilerinin de fiyat artışları, ÜFE ortalamasının 2-3 puan üstünde, imalat sanayii ortalamasının 4-5 puan üstünde gerçekleşmiştir.

İmalat sanayisinde en az yıllık artışlar ise ithalata bağımlılığı düşük gıda, giyim, deri, tütün ve içecek sektörlerinde gözlenmiş ve bu alt dallarda yıllık artışlar yüzde 28 ile yüzde 18 arasında değişmiştir.

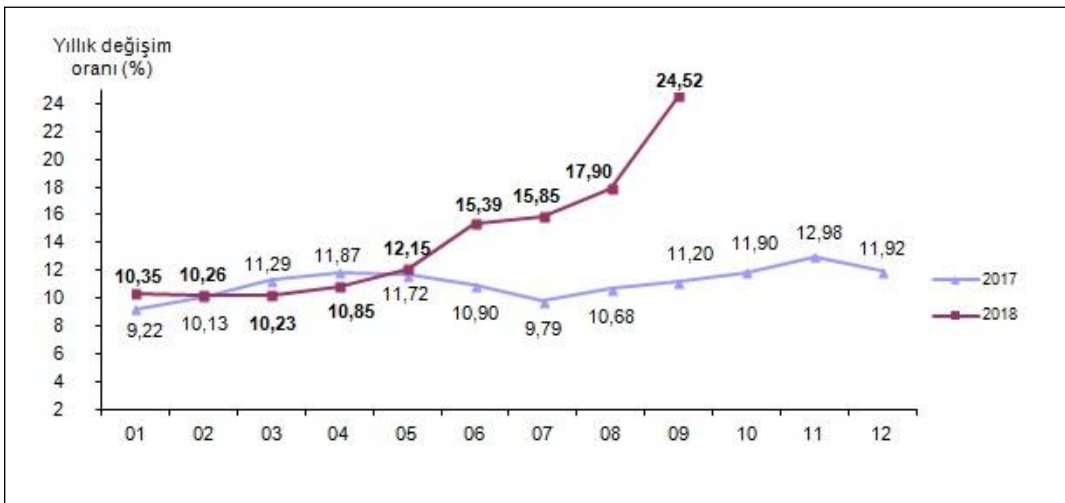

Grafik 11. İmalat Sanayisi Alt Dallarında Yıllık Fiyat Artışı (%)

TÜKETİCİ FİYATLARINA GEÇİRGENLİK

Sanayici-üretici fiyatları kaynaklı maliyet baskıların, tüketici fiyatları üzerinde güçlenerek sürüyor.

Bu, önümüzdeki aylarda da devam edecek denebilir. Eylül ayında tüketici fiyatları yüzde 6,3 oranında arttı ve yıllık enflasyon 6,6 puan yükselerek yüzde 24,5'ü buldu.

Grafik 12. Tüketici fiyat endeksi, Eylül 2018 [2003=100]

2017'nin Eylül ayında 12 aylık tüketici fiyatı sadece yüzde 11,2 olduğu anımsanırsa, 2018'de Türkiye'nin sert bir enflasyon belasına yakalandığı daha iyi anlaşılabilir.

Mevsimsellikten arındırılmış verilerle çekirdek enflasyon göstergelerinin üç aylık ortalamaları incelendiğinde, enflasyonun ana eğiliminde oldukça sert bir bozulma gözleniyor. Bu gelişmede temel mal grubu belirleyici.

Temel mal grubu yıllık enflasyonu Eylül ayında 11,9 puanlık yüksek bir artışla yüzde 35,1'e ulaştı. Bu dönemde yıllık enflasyon döviz kuru gelişmelerine duyarlılığı yüksek olan dayanıklı ve diğer temel mallarda oldukça belirgin olmak üzere tüm alt gruplarda yükseldi ve genele yayılan fiyat artışları hızlanarak devam etti. Dayanıklı mal grubu fiyatları Eylül ayında beyaz eşya (yüzde 17,72),

otomobil (yüzde 13,90) ve mobilya (yüzde 9,91) öncülüğünde yüzde 12,93 oranında arttı. Diğer temel mallardaki aylık fiyat artışında ise konutun bakım-onarımına yönelik malzemeler, kişisel bakım ürünleri, ev tekstili, temizlik malzemeleri, araç yedek parçaları, küçük ev aletleri gibi ürünler öne çıktı. Eylül ayında giyim ve ayakkabı grubunda fiyat artışları mevsim ortalamalarının üzerinde gerçekleşti. Özetle, döviz kuru gelişmeleri temel mal grubu enflasyonunun yukarı yönlü seyrinde ana belirleyici olmaya devam ederken, Eylül ayı itibarıyla yıllık tüketici enflasyonuna en yüksek katkı 9,70 puan ile bu gruptan geldi.

Tüketicinin kullandığı enerji fiyatları, Eylül ayında yüzde 6,05 oranında arttı ama izleyen aylarda daha hızlı artışlar görülecek. Akaryakıt fiyatları Ağustos ayında yapılan ÖTV düzenlemesinin

Tablo 7. Ana Harcama Gruplarına Göre Tüketici Fiyat Endeksi ve Değişim Oranları, Eylül 2018 [2003=100]

Ana harcama grupları	Harcama grubu ağırlıkları	Bir önceki aya göre değişim oranı (%)	Bir önceki yılın Aralık ayına göre değişim oranı (%)	Bir önceki yılın aynı ayına göre değişim oranı (%)	On iki aylık ortalamalara göre değişim oranı (%)	Endeks
Türkiye	100,00	6,30	19,37	24,52	13,75	390,84
Gıda ve alkolsüz içecekler	23,03	6,40	20,81	27,70	14,77	439,01
Alkollü içecekler ve tütün	5,14	0,07	1,87	1,88	2,76	602,41
Giyim ve ayakkabı	7,21	3,97	3,73	17,16	12,20	229,34
Konut	14,85	5,56	18,31	21,84	11,96	424,11
Ev eşyası	7,66	11,41	30,55	37,28	18,12	337,67
Sağlık	2,64	2,30	13,64	14,67	11,31	222,13
Ulaştırma	17,47	9,15	28,34	36,61	20,54	419,21
Haberleşme	3,91	1,11	8,18	8,26	2,49	145,80
Eğlence ve kültür	3,39	6,62	21,23	19,39	9,84	270,47
Eğitim	2,67	3,98	10,15	10,67	10,55	357,30
Lokanta ve oteller	7,27	4,77	17,16	19,09	12,93	565,30
Çeşitli mal ve hizmetler	4,76	7,42	27,01	30,61	15,70	500,05

sarkan etkilerine bağlı olarak yüzde 5,6 oranında yükselirken, elektrik ve doğalgaza yapılan zamların yanı sıra katı yakıt fiyatlarında da yüksek bir artış izlendi. Bu gelişmelerle birlikte, enerji grubunda yıllık enflasyon 5,7 puan artarak yüzde 27 olarak gerçekleşti.

Gıda enflasyonu ise yapısal özelliğini koruyor. Gıda ve alkolsüz içecekler yıllık enflasyonu Eylül ayında yaklaşık 8 puan arttı ve yüzde 27,7'yi buldu. Bu dönemde hem işlenmemiş hem de işlenmiş gıda ürünlerindeki fiyat artış eğilimi hızlandı. İşlenmemiş gıda grubunda taze meyve-sebze fiyatları bir önceki aya göre yüksek bir oranda artarken, diğer işlenmemiş gıda grubunda süt, kırmızı et, kuruyemiş ve pirinç fiyat artışları öne çıktı. İşlenmiş gıda fiyatları ise bu dönemde yüzde 6,42 ile endeks tarihinin en yüksek artışını kaydetti. Bu grupta ekmek ve tahıllar, katı-sıvı yağlar, süt ürünleri ve konservelerde daha belirgin olmak üzere alt kalemler genelinde sert fiyat artışları izlendi. Bu gelişmede döviz kuru gelişmelerinin yanı sıra temel girdi (un, süt vb.) maliyetlerindeki artışlar etkili oldu. Bu gelişmelerle taze meyve ve

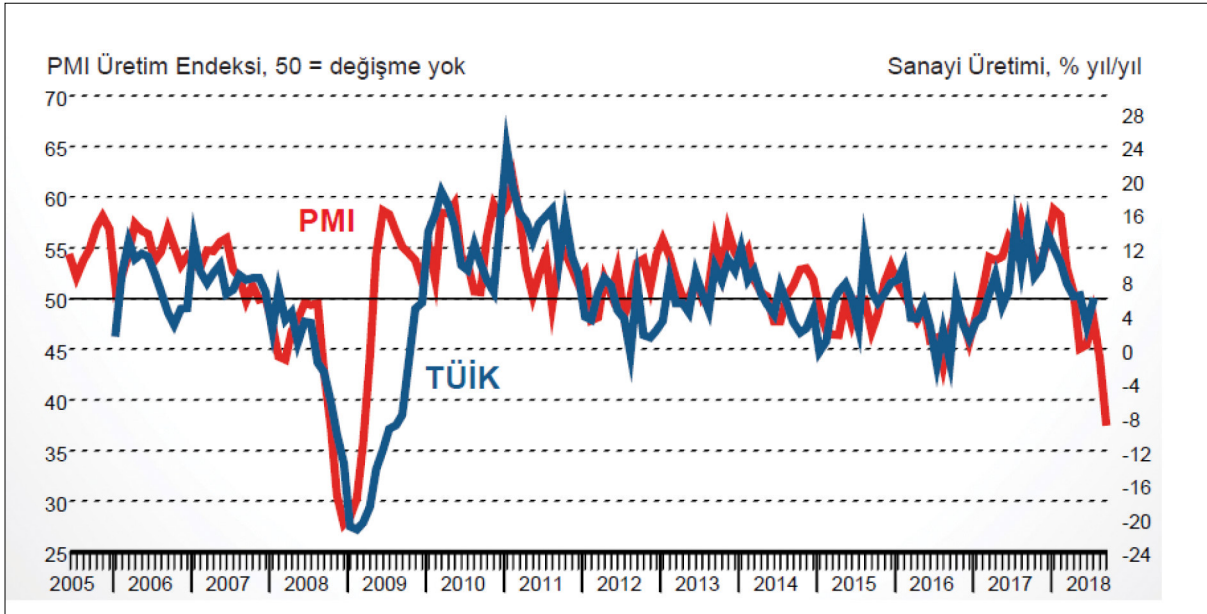
sebze dışı gıda grubunda yıllık enflasyon belirgin bir artışla yüzde 22,24'e ulaştı.

SANAYİDE BÜYÜK GERİLEME

Yüksek enflasyonla beraber sanayi üretimindeki daralma, hatta küçülmenin öncü göstergeleri ortaya çıkmaya başladı. Bunlardan en önemlisi İstanbul Sanayi Odası için üretilen Satınalma Yöneticileri Endeksleri (Purchasing Managers' Indices - PMI), önemli bir gerilemeye işaret etti. Öyle ki gerileme, 2009 krizindeki değere kadar ulaştı.

Markit Economics tarafından oluşturulan Satınalma Yöneticileri Endeksleri (PMI), verileri imalat sektörünün faaliyet koşullarında yavaşlamanın sürdüğüne işaret ediyor. Şirketlerin istihdam ve satın alma faaliyetlerini azaltmasıyla üretim ve yeni siparişlerde yavaşlama devam etti. Döviz fiyatındaki hızlı artışın yüksek enflasyonu beslediği belirtilirken girdi temininde zorluklar yaşandığına işaret edildi.

İstanbul Sanayi Odası Türkiye İmalat Satın Alma Yöneticileri Endeksi (PMI), imalat sanayinin kay-

Grafik 13. Tarihsel Bakış

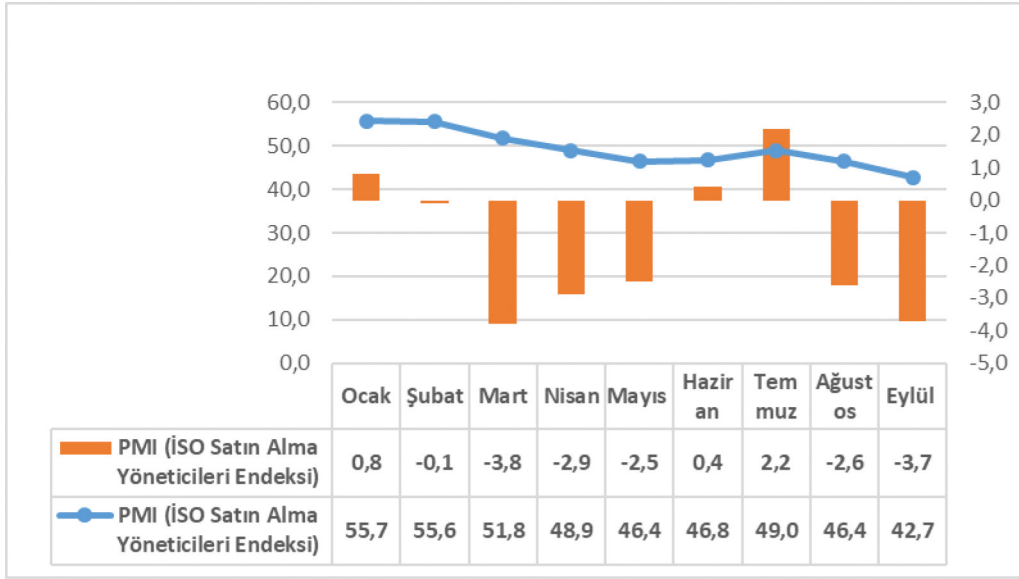
Kaynak: İSO

dettiği performansı sergilemek amacıyla tasarlanmış tek rakamlı, bileşik performans göstergesidir. Manşet gösterge; yeni siparişler, fabrika çıkışları, istihdam, tedarikçilerin teslim süresi ve satın alma stokları gibi göstergelerden elde edilmektedir. 50değerinin üzerinde ölçülen tüm rakamlar sektörde genel anlamda iyileşmeye işaret ederken 50'nin altı, bozulmayı simgelemektedir.

Nisan'dan itibaren 50'nin altına düşen endeks, Temmuz'da görece iyileşse de Ağustos'ta tekrar 46,4'e indi, Eylül'de daha da kötüleşerek 42,7'ye kadar geriledi ve üst üste altıncı ay olacak şekilde eşik değer 50'nin altında gerçekleşti. Faaliyet koşulları küresel krizle birlikte yaşanan ve Mart 2009'dan beri gözlenen en zayıf düzeye geriledi.

Mevcut zorlu faaliyet koşullarının endekste son durumda etkili olduğu belirtilirken hem üretim hem de yeni siparişlerin Eylül ayında da yavaşlamaya devam ettiği bildirildi. PMI verilerine göre, yeni ihracat siparişleri son Temmuz-Eylül döneminde ilk kez olacak şekilde hız kaybetti. Ancak Türk Lirası'ndaki zayıflamanın ihracatı bir miktar desteklemesiyle birlikte yeni ihracat siparişlerindeki yavaşlama toplam siparişlerdeki kıyasla çok daha düşük düzeyde gerçekleşti.

Üretimdeki yavaşlama firmaların istihdam ve satın alma faaliyetlerini azaltmasına neden oldu. İstihdam düzeyi üst üste ikinci ay olacak şekilde geriledi.

Grafik 14. İSO-PMI Anketinde Sert inişler

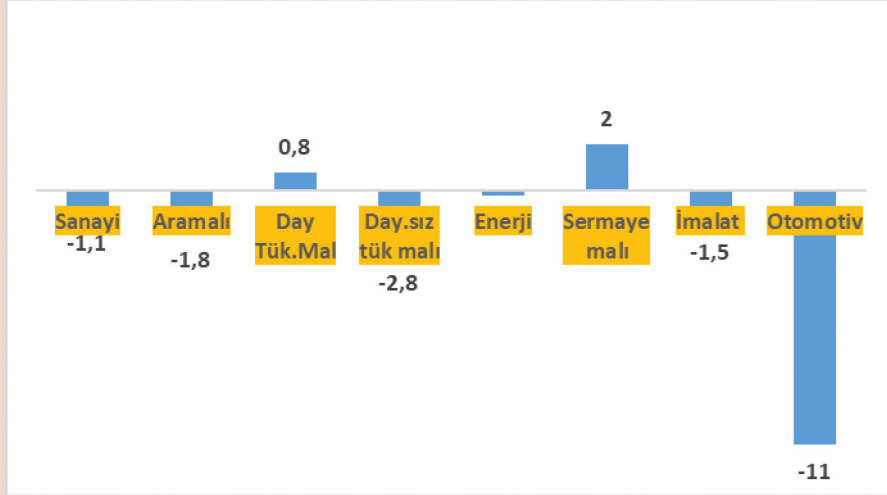
SANAYİDE AĞUSTOS DÜŞÜŞÜ

Büyümeye ilişkin en önemli öncü göstergelerden sayılan Sanayi Üretim Endeksi, Ağustos ayında mevsim ve takvim etkilerinden arındırılmış haliyle yüzde 1,1 gerilemeye işaret ediyor. Temmuz ayında, seçimlerin yapıldığı Haziran'a göre yüzde 3,5 artan Sanayi Üretim Endeksi, Ağustos'ta mevsim ve takvim etkilerinden arındırılmış olarak yüzde 1,1 geriledi. Bu gerilemede Ağustos'ta baş gösteren yüksek döviz artışlarının ve buna bağlı olarak ithalattaki sert azalmanın etkili olduğu söylenebilir.

Grafik 15. Mevsim ve Takvim Etkisinden Arındırılmış Aylık Değişim Oranları, Ağustos 2018 [2015=100]

Ağustos gerilemesinin imalat sanayisinde yüzde 1,5'i bulunduğu, bu alanda en sert düşüşün otomotiv sektöründe olduğu anlaşılıyor. Otomotiv ya da motorlu kara taşıtları üretimindeki Ağustos daralması yüzde 11'e ulaşmış durumda. İnşaat sektörünün girdi veren taş ve toprağa dayalı sanayilerdeki üretim azalması ise Ağustos'ta yüzde 6 olarak belirlendi.

Grafik 16. Sanayide Ağustos Üretim Değişimi

Ağustos'ta ara malı tanımına giren ürünleri üreten sektörlerdeki gerileme yüzde 1,8 olurken dayanıksız tüketim mallarındaki gerilemenin yüzde 2,8'i bulunduğu anlaşılıyor.

Ağustos'taki yüzde 1,1 gerilemenin Eylül ayında da sürdüğünü İSO-PMI verilerinden anlamak mümkün. Nisan'dan itibaren 50'nin altına düşen endeks, Temmuz'da görece iyileşse de Ağustos'ta tekrar 46,4'e indi. Eylül'de daha da kötüleşerek 42,7'ye kadar geriledi. Bu veriden hareketle sanayi üretim endeksinin Eylül ayında da sert bir düşüş göstereceğini tahmin etmek mümkün.

Bu durumda, Temmuz-Ağustos-Eylül aylarını içeren üçüncüçeyrekte büyümenin negatife düşme ihtimalinden bile söz edilebilir.

BATIK KREDİLER, ZOMBİ ŞİRKETLER

Yüksek döviz ve yükseltile TL faizler arasında sıkışan firmalar, hızlı düşen iç talep sonrasında gemilerini yüzdürmekte büyük zorluklar yaşıyorlar. Dönemin moda kavramı konkordato oldu. İrili ufaklı birçok şirketin mahkemelerden, hacizlerin yolunu kesmek için konkordato kararları aldıkları ve şirketlerine komiser atanmasını sağladıkları biliniyor.

Ödenemeyen kredilerin “yüzdürülmesi” en önemli meselelerden biri haline geldi. Kredi borcunu ödeyemeyen ayakta gibi görünüp özünde içi çürümüş “Zombi Şirketlerin” tahsili gecikmiş zombi kredileri hızla artıyor. Bir yandan da şirketleri yüzdürbilmek için, sorunu biraz ertelemekten başka bir işe yaramayan kararlar alınıyor.

2017’de ekonomiyi referandum öncesi canlı tutmak saikiyle başvuru olan dopinglerin başlıcasını oluşturan Kredi Garanti Fonu KGF kredilerini kullananlara borçlarını erteleme imkanı getirildi. KGF’nin sağladığı teminatlarla kullanılan 250 milyar liralık kredi geri dönüşte zorluklar yaşıyor. Bu kredileri kullanan işletmelerin birçoğu kredi borçlarını ödeyemez durumda. 162 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile Kredi Garanti Fonu (KGF) kapsamında kullanılmış olan kredilerin bankalar tarafından yeniden “yapılandırılması” zorunlu hale getirildi.

KGF kapsamında kullanılan işletme kredileri için maksimum 5 yıl olan vadenin 8 yıla, yatırım kredileri için en çok 10 yıl olan vadelerin ise 13 yıla kadar yeniden yapılandırılarak uzatılması sağlanmış oldu. Ayrıca, yeniden yapılandırılacak olan

bu kredilerin ödemesiz süresinin de 12 aya kadar uzatılması mümkün kılındı.

Bu düzenleme ile birlikte bankaların tahsil etme olanağı kalmamış kredileri kullanan firmaları “yüzdürme” denenecek. Bankalar bu kredilere karşılık ayırmak zorunda kalmayacak ve bilançoları da bu krediler açısından sorunsuz görünecektir.

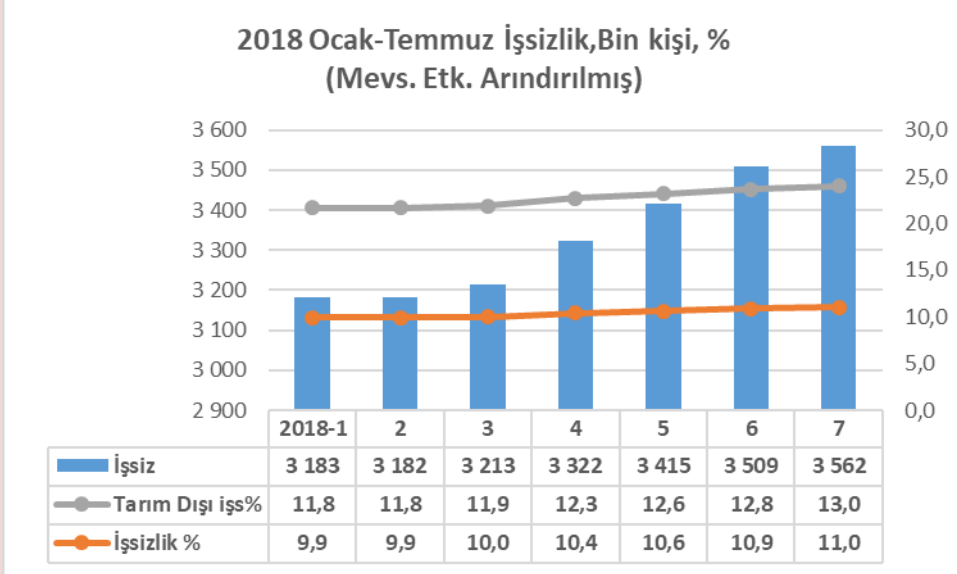
KGF kredileri dışında kalan ve 15 milyon liraya kadar borcu olup da takibe düşmemiş veya yeniden yapılandırılmamış olan krediler için de bankalara tavsiye kararı bildirildi. Türkiye Bankalar Birliği’nin tavsiye kararına göre ödemeye sıkışan şirketler vadesi Nisan 2019’a kadar bitecek kredilerini, 6 ayı anapara ödemesiz şekilde 2 yıla kadar vadelendirebilecekler. Tabii bu “yüzdürme” fırsatı, bankaların olur vermesiyle mümkün olacak. Karar tavsiye niteliğinde ama örtülü biçimde bankalar baskı altına alınıyor. Söz konusu küçük kredilerin toplamı ise yaklaşık 400 milyar lirayı buluyor.

Bu ve belki gündeme sokulacak yeni düzenlemelerle bankaların alacaklarının tahsilatının ertelenmesi, kaynak ihtiyacını artıracak. Bankalar şimdiden yeni kredi vermede isteksizler. Yaklaşık altı ayın sonunda şirketlerden borcunu ödeyemeyecek olanlar çıkarsa, bankalar zarar yazacak ve karşılık ayıracak. Bu da bankaların sermaye artırmak zorunda kalmaları demek. Bu kaynak ya yeni ortak bulunarak ya da el değiştirmelerle, hatta devletin bankalara ortak edilmesi gibi çözüm seçeneklerini de içerebilir. Böylece reel sektörün krizi, finans sektörüne bulaşmaya başlamakta, buna da devlet müdahalesi gerekli olmakta ve kamu maliyesi de usulca batağa sürüklenmektedir.

İŞSİZLİKTE TIRMANIŞ HIZLANIYOR

Ekonominin hızla inişe geçtiği Ağustos öncesine ait veriler bile istihdamda azalma ve işsizlikte hızlı artış yaşandığını gösteriyor.

Türkiye İstatistik Enstitüsü’nün Temmuz 2018 verileri, mevsim etkilerinden arındırılmış işsiz sayısının bir önceki döneme göre 53 bin kişi artarak 3 milyon 562 bin kişiye çıktığını gösterdi. İşsizlik oranı 0,1 puan artarak yüzde 11 oldu. Aynı oran tarım dışı işsizlikte yüzde 13’ü buldu. Böylece mevsimsellikten arındırılmış işsizlikte Haziran ayına göre, Temmuz’da 53 bin artış gözlemlendi

Grafik 17. 2018 (Ocak-Temmuz İşsizlik, Bin Kişi, % (Mevs. Etk. Arındırılmış))

Kaynak: TÜİK

Mevsimsel etkilerden arındırılmadan bakıldığında ise Türkiye genelinde 15 ve daha yukarı yaşta kişilerde işsiz sayısı 2018 yılı Temmuz döneminde geçen yılın aynı dönemine göre 216 bin kişi artarak 3 milyon 531 bini buldu. İşsizlik oranı ise yüzde 10,8'e çıktı. Aynı dönemde; tarım dışı işsizlik oranı 0,8 puanlık artış ile yüzde 12,8 olarak tahmin edildi. Genç nüfusta (15-24 yaş) işsizlik oranı 1,2 puanlık azalış ile yüzde 19,9 oldu.

TÜİK'in mevsimsel etkilerden arındırılmış verilerine göre, Temmuz'da istihdam 6 bin azalarak 28 milyon 733 bine geriledi. Tarımda 3 bin kişilik istihdam artışına karşılık sanayi ve inşaat sektörlerinde önemli iş kayıpları gözlemlendi. Temmuz'da sanayide istihdam 34 bin, inşaat sektöründe ise 52 bin geriledi. Bu istihdam kayıplarına karşılık hizmet sektöründe 77 bin kişi iş buldu.

Resmi işsizliğin yüzde 10,8 (mevsimsel etkilerden arındırılmadan) görünmesine karşılık, iş aramaktan umudunu kesen ya da TÜİK'in yöntemsel olarak iş aramadıkları için işsiz saymadığı, gerçekte ise işsiz sayılan sayısı ise 2 milyon 428 bini buluyor. Bunlar eklerildiğinde işsiz sayısı 5 milyon 959 bini bulurken gerçek işsizlik oranı da yüzde 17'ye ulaşıyor.

Geçim şartlarının zorlaşmasının da itmesiyle, işgücü piyasasına çıkan kişi sayısı artıyor. İşgücü 2018 yılı Temmuz döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre 596 bin kişi artarak 32 milyon 796 bin kişi, işgücüne katılma oranı ise 0,3 puan artarak yüzde 54 olarak gerçekleşti. Aynı dönemler için yapılan kıyaslamalara göre; erkeklerde işgücüne katılma oranı 0,3 puanlık artışla yüzde 73,8; kadınlarda ise 0,4 puanlık artışla yüzde 34,7 olarak gerçekleşti.

Ne var ki, işgücü piyasasında artış yaşanırken aynı ölçüde istihdam karşılık vermiyor ve işsizlik, özellikle sonbahar-kış aylarında tavan yapacak gibi görünüyor. Tarımın yanısıra turizmde mevsimsel temponun düşmesi, sanayi ve onun etkilediği hizmetler sektörlerinde ekonomik daralma, işten çıkarmalarla birlikte, 2018 yılının sonunda genel işsizliğin yüzde 13-14'ü, tarım dışı işsizliğin ise yüzde 15'i bulmabileceği tahmin ediliyor.

GELİR UÇURUMU BÜYÜYOR

Türkiye, düşme eğilimi göstermeyen yüksek, yarıpışkan bir enflasyonu, 15 yıl aradan sonra tekrar yaşamaya başladı. Bu olumsuzluğa, ekonomide hızlı daralma eşlik ediyor. Daralma ile birlikte işsizlikteki tırmanış da sürüyor. Stagflasyon olarak adlandırılan bu enflasyon içinde daralma tarzındaki krizin yarattığı hasar daha büyük olduğu gibi, aşılması da güç görünüyor.

AKP rejimi, ekonomide olduğu kadar iç siyasette ve dış politikada yarattığı güvensizliğin de etkisiyle, gerekli dış kaynak girişini sağlayamıyor, gelmiş görünen dış kaynaklar da hızla çıkış gösteriyor. Bu durum, dövizin hızla fiyatlanmasını getirirken, onu dengelemek üzere yükseltile TL faizleri, ekonomiyi her geçen ay daha fazla menegeneye sıkıştırıyor, firmalar bu duruma uyumda zorlanırken iflaslar, konkordatolar biçiminde piyasaya havlu atma hızlanıyor. Reel sektördeki yaparak dökümü ve sarsılmanın yakın zamanda finans sistemini içine alması kaçınılmaz görünüyor.

Geçmiş deneyimler, böyle zamanlarda piyasadan bulunamayan dış kaynağın IMF'den istendiğini ve acı reçete uygulamak şartı ile IMF anlaşması yapıldığını göstermektedir. AKP rejiminin Mart 2019'da yapılacak yerel seçimleri de düşünerek böyle bir prestij kaybını ertelemek ve seçimler sonrasına IMF görüşmelerine başlaması muhtemel görünüyor. O zamana kadar kamu kaynaklarını kullanmayı, firmaların yükünü bankalara yaymaya zorlayarak zaman kazanmaya çalışmak, AKP rejiminin ana planı gibi görünüyor. Bu da krizin daha da derinleşmesinden ve faturasının ağırlaştırılmasından başka bir şey değil. Kaldı ki,

IMF'ye anlaşma teklifinin IMF tarafından kabulü de kesin değil. IMF'nin böyle bir konu gündeme gelirse ABD'nin rızasını almadan bir stand-by anlaşmasına yaklaşmayacağı biliniyor.

Yüksek enflasyon, başta ücretliler olmak üzere emeği ile geçinen tüm kesimleri, uzun yıllardır yaşamadıkları bir reel gelir kaybına uğrattı. Yıl sonuna doğru yüzde 30-35 aralığında kesinleşmesi beklenen tüketici enflasyonuna karşılık asgari ücretin geçen yıl ancak yüzde 14 artırılmış olması, asgari ücretin alım gücünün önemli ölçüde aşındırıldığını ortaya koyuyor. Asgari ücretin gösterge özelliği dikkate alındığında, yapılacak yeni ayarlama enflasyon oranından ne kadar uzak kalırsa, genel ücret-maaş düzeyinin de o kadar gerileyeceği ve toplumda yeni bir görelî yoksullaşma süreci yaşanacağı açıkça görülüyor. 19 milyon ücretliyi ilgilendiren bu durum ayrıca sayıları 10 milyonu bulan emeklileri de kapsıyor.

Yüksek enflasyonun yarattığı yoksullaşmaya ek olarak, krizi aşmak üzere kamu kaynaklarının firmalara can simidi olarak kullanılması ya da kamuda tasarruf adına kısıtlamalara gidilmesi, toplumun yararlandığı eğitim, sağlık, sosyal yardım hizmetlerinin de azalması demek. Bu da dolaylı bir yoksullaşmanın kapısının açılması demek. Bütün bunların üstüne yükselen işsizlik, artan işten çıkarmaların birçok hane halkını mutlak yoksulluğa sürükleyeceği, hele ki toplamda 325 milyar TL'ye ulaşan ihtiyaç ve kredi kartı borçlusu haneleri alabildiğine zorlayacağı bilinmektedir.

Bütün bu kriz yıkımına karşı, emek kesimlerinin dayanışması, krizin yükünün emek sınıflarına yılmaması için etkili mücadele araçları, etkili yollar bulması gerekiyor.

MMO SANAYİ PORTALI AÇILDI

TMMOB Makina Mühendisleri Odası
Sanayi Çalışma Grubu

Alan Araştırmaları

TMMOB Sanayi Kongreleri

Sanayi Analizleri

Etkinlikler

Sanayi Raporları

Videolar

Odamızın Değerli Üyeleri,

Odamız tarafından yürütülen sanayiye ilişkin çalışma ve etkinlikler köklü bir geleneğe dayanmakta, bugün de tüm hızıyla devam etmektedir. Odamız, toplum yararları doğrultusunda; ülkemiz sanayisinin ve mühendislik mesleğinin ulusal çıkarlara uygun yönde gelişmesini, yaygın inceleme ve araştırmalarla katkı sunmayı hedeflemektedir. Odamız bilimi, tekniği ve teknolojiyi izleme, yorumlama ve ülke çapında geliştirmeyi amaçlamakta, geçmiş çalışmalarından taşıdığı bilgi ve deneyimiyle birçok konuya ilişkin alternatif görüş ve öneriler ortaya koymaya çabalamaktadır.

Bu kapsamda sanayi üzerine yaptığımız yoğun çalışmalarla derleyen MMO Sanayi Portalı'nın yayın hayatına başladığını duyurmak isteriz.

MMO web sitesi bünyesinde faaliyet gösterecek MMO Sanayi Portalı'nda Yayınlar, Etkinlikler ve Basın Açıklamalarından oluşan üç ana bölüm yer almaktadır.

Yayınlar bölümünde, aylık olarak yayımlanan sanayi analizleri, Odamızın 1970'lerden bu yana yayımladığı kitaplar, Oda raporları ve alan araştırmaları yer almaktadır.

Etkinlikler bölümünde ise 1962'den bu yana ülkemiz sanayisinde önemli bir yeri olan TMMOB Sanayi Kongreleri ve Türkiye'nin birçok ilinde gerçekleştirilen sempozyum ve paneller yer almaktadır.

MMO Sanayi Portalı'nda buluşmak üzere!

<http://sanayi.mmo.org.tr/>

Soru ve önerileriniz için iletişim adresimiz:

<http://sanayi.mmo.org.tr/iletisim/> ◀◀

"Sanayinin Sorunları ve Analizleri" raporlarının tüm sayılarına aşağıdaki adresten ulaşabilirsiniz.

<http://www.mmo.org.tr>

TMMOB
Makina Mühendisleri Odası
Haber Bülteni
Ekim 2018
Sayı 244 Ekidir
MMO Adına Sahibi ve
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Yunus YENER

Sayfa Tasarım
Münevver POLAT
Basımevi
Ankamat Matbaacılık San.
Limited Şirketi
Gülyüz Sanayi Sitesi
30. Cad. 538. Sokak
No: 60 İvedik / ANKARA
Tel: (0312) 394 54 94-95

Yönetim Yeri
Meşrutiyet Cad. No: 19/6. Kat
06650 Kızılay / Ankara
Tel: (0 312) 425 21 41 Faks: (0 312) 417 86 21
<http://www.mmo.org.tr>
e-posta: mmo@mno.org.tr
basin@mno.org.tr